

РЕЦЕНЗИЯ

за научноизследователската, научноорганизаторската и преподавателската дейност на **Светла Пенева Коева**, единствен кандидат в конкурса за професор по общо и сравнително езикознание (05.04.11) – математическа лингвистика, обявен от Института за български език “Проф. Любомир Андрейчин” при Българската академия на науките

Светла Пенева Коева е родена през 1961 г. в Чирпан. От 1965 г. живее в Пловдив, където получава основно и средно образование. От 1979 до 1983 г. учи в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” по специалността българска филология. Още като студентка тя направи впечатление със сериозния си интерес към езикознанието и попадна в ползрението на младия тогава преподавателски състав като перспективен кадър. Това бяха силни години за филологията в университета – студентският състав бе много качествен и не е случаен фактът, че много млади хора от генерацията на Коева днес са утвърдени учени в областта на лингвистиката и литературознанието.

През 1983 г. Св. Коева се дипломира с отличен успех от писмения държавен изпит и от защитата на дипломна работа, готвена под мое ръководство. В края на 1985 г. тя спечели конкурс за редовен аспирант (по структурна, приложна и математическа лингвистика) в Института за български език при БАН и стана първият филолог, възпитаник на Пловдивския университет, който прескочи бариерите на академията. През 1989 г. е избрана за научен сътрудник, а през 1991 г. под ръководството на изтъкнатия български учен ст. н. с. I ст. дфн Й. Пенчев (преподавал по трудов договор в Пловдивския университет от разкриването на филолозиите до смъртта си) защитава дисертация на тема “Тематични отношения в текста”, за която ѝ е присъдена научната степен кандидат на филологическите науки (сега – доктор по филология). През 1999 г. се хабилитира за старши научен сътрудник II степен (отскоро – доцент) по общо и съпоставително езикознание – математическа лингвистика. Специализира в Лисабон – Португалия, Копенхаген – Дания, Прага – Чехия, Саарбрюкен – Германия, Рим – Италия, Анкара – Турция, Букурещ – Румъния.

I. Доц. д-р Светла Коева участва в конкурса със 109 научни публикации, 91 от които са отпечатани след хабилитацията ѝ – 2

монографии (едната преиздадена с доработки в електронен вариант), 12 (9 самостоятелни и 3 в съавторство) студии, 67 статии (32 самостоятелни и 35 в съавторство). Тя е съставител и (или) редактор на 3 научни сборника, издадени в чужбина, и 6 в България. Повечето от студиите и статиите на доц. Коева са печатани в утвърдени международни и български списания (вкл. с импакт фактор) и в сборници от международни и национални конференции с анонимно рецензиране на докладите. Няма да се спирам на трудовете в съавторство, въпреки че и в тях участието на Коева е ясно различимо. Конкретен обект на рецензията са 40 труда (2 монографии, 9 студии, 28 статии и едно учебно помагало), подготвени и публикувани след хабилитацията за ст. н. с. II ст. Проблематиката на тези трудове може да се ориентира условно към две научни области: българска граматика и езиковедски проблеми, свързани с компютърната лингвистика.

Приносителите на кандидатката в конкурса в областта на **българската граматика** могат да се сведат до следното:

а) Ясно, достъпно и точно описание и обяснение на основни правописни и пунктуационни правила – част от съвременната книжовно-езикова норма, във връзка с особеностите на структурата на българския език. Ще отбележа книгата *Практическа българска граматика* (София, 2001). Тук в четири раздела (Фонетика, Морфология, Графично оформяне на думите, Синтаксис и пунктуация) са обобщени (вкл. и в таблици) езиковите явления и знанията за тях – при това пълно, точно и достъпно (в този и други трудове на авторката – вж. по-долу, се следват концепциите на така наричаната от нас “пловдивска граматика” – вж. **Т. Бояджиев, Ив. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език.** София, 1998). Ще обърна внимание и на изследванията на доц. Коева за пренасяне на части от думите на нов ред (24.-III.1.7. в списъка на публикациите) и особено на изводите ѝ във връзка с правилата за пунктуация, действащи в момента (27.-III.1.7.; 28.-III.1.7.; 73.-III.1.13.). Изхождайки от нормите и традицията, тя предлага добре обосновани, ясни и прости правила за пунктуация на подчинените изречения, базирани на синтактичен принцип, за прилагането на които не се изисква владението на сложна теория или пък запаметяване на списъци от думи. Бих приветствал прилагането на тези предложения при усъвършенстване на нормата в областта на пунктуацията.

б) Прецизно представяне на синтактичната структура на българското изречение (просто и сложно) в духа (и като допълнение и продължение) на “пловдивската граматика” в генеративния синтаксис.

Основавайки се на трудове по синтаксис, които основно следват модела на генеративната граматика, доц. Коева доказва, че добре владее съвременните формализми за синтактично описание, като същевременно се опитва да се абстрахира от ограниченията на конкретната теория. В студията “Типология на подчинените изречения” (в *Съвременни синтактични теории*. Пловдив, 2001, стр. 144-164; съставител **Св. Коева**) подчинените изречения в българския език се разглеждат в зависимост от формата на свързване с главното изречение и възможността да се образува подчинително словосъчетание с конституент от главното изречение. Формулирани са характеристики на подчинените изречения, според които изреченията, имащи общи формални белези, могат да се разграничават еднозначно. Принос е и разглеждането на субектните (63.-III.1.11.) и предикативните изречения (69.-III.1.13.) като частен случай на подчинените определителни изречения, както и прецизната класификация на случаите, в които могат да се срещнат такива изречения. По нов начин е представен и синтаксисът на обособените части (27.-III.1.7.) и на сказуемните определения (66.-III.1.13.).

в) Непротиворечива класификация на неописвани и малко описвани (наред с подробно представяните – пасив, рефлексив и др.) семантични и синтактични редувания в българския език. Доц. Коева демонстрира траен интерес към изследването на така нар. диатези и алтернации, които имат комплексно отношение към семантиката, синтаксиса и морфологията (вж. студиите 7.-III.1.3.; 8.-III.1.3.; 12.-III.1.5.; 14.-III.1.5; и статиите 25.-III.1.7.; 37.-III.1.9.; 90.-III.1.17; 91.-III.1.17.). Намерени са формални признаци: промяна на броя или вида на семантичните релации, промяна при изразяването на аргументите на синтактично равнище (синтактични категории и функции); промяна на глаголната лема и парадигма, които са достатъчни за диференцирането на различните видове производни структури. Този анализ подкрепя концепцията за двучленна категория залог в съвременния български език, в която грамемата пасив се изгражда само от страдателнопричастните форми (наричани от авторката същински пасив), а “*се/cи*-глаголите” са деривационно производни на изходните глаголни леми. На много места е отбелязано, че образуването на диатезите и алтернациите е в пряка връзка с вида на глагола в изходната структура. В този смисъл не би било излишно по-подробното изследване на отношението на признаци като цялостност и процесност на глаголното действие към образуването на диатези и алтернации.

На интереса на Коева към тази проблематика вероятно се дължи и предлаганата от нея нова класификация на българските глаголи. Тази класификация обяснимо се опира на съществуващите проучвания, но въвежда ново подреждане в зависимост от няколко характеристики: допустими членове на парадигмата и оттам допустимо множество от кандидати на субектна реализация; вид на глагола; преходност ~ непреходност; съставност на глаголната лема от различен тип (с помощта на частици *се* или *си* и/или клитики на личните местоимения).

От приносите на кандидатката в конкурса в областта на **езиковедските проблеми, свързани с компютърната лингвистика**, ще отбележа:

а) Доцент Св. Коева изгражда концептуален модел за семантико-синтактичен речник на българския език. Тази концепция е представена в редица публикации (вж. 15.-III.1.5.; 32.-III.1.9.; 39.-III.1.9.; 40.-III.1.9.; 67.-III.1.13.; 72.-III.1.13.) и обобщена в монографията ѝ **Българският ФреймНет 2010** (София, 2010). В нея основни въпроси на българската лексикология, лексикография, морфология и синтаксис се обсъждат и осмислят по нов начин, за да се направи пълен и непротиворечив модел за описание на семантиката и синтактичното поведение на българските лексикални единици, подходящ за нуждите на компютърната обработка на езика. Особен интерес представлява моделът за представяне на тълковните дефиниции на глаголите и съществителните, на съставните думи (както и разглеждането им в съпоставка с несъставните, простите думи), постановката за избор на основна форма, както и разглеждането на глаголите от различен вид в отделни речникови статии. Едновременно с представянето на лексикалните и граматичните особености на конкретни лексикални единици за нуждите на компютърната лингвистика авторката решава и редица теоретични проблеми на българското и общото езикознание. Така трудът прави приноси не само в компютърната лингвистика, но и в теоретичната граматика.

б) Дефиниране на лингвистичните конвенции за включване в **Българския Wordnet** на лексикални единици, които нямат лексикализация в английски, и специфични езикови деривационни (*стол – столче – столченце*) и морфо-семантични (*говоря – говорител; пиша - писател*) релации. Тъй като **Българският Wordnet** се създава по метода на разширяване на **Пристънския Wordnet**, различията между български и английски в лексикализацията и граматичната структура налагат вземането на адекватни решения на лексикално, словообразователно и граматично равнище, което е и заслугата на

авторката. Проблематиката е застъпена в две студии (вж. 6.-III.1.3.; 13.-III.1.5.) и няколко статии (вж. 26.-III.1.7.; 35.-III.1.9.; 38.-III.1.9.; 70.-III.1.13.; 71.-III.1.13.; 88.-III.1.17).

в) Авторката изгражда модел на българските флективни типове (13.-III.1.5.; 33.-III.1.9.). Определени са граматичните категории и техните стойности, които еднозначно характеризират парадигмите на българските лексикални единици. Тук не става ясно дали характеристиките (лично ~ нелично), които са релевантни за парадигмите на съществителните от мъжки род (напр. *учителю* – *два стола*) както и характеристиките (конкретно ~ абстрактно), които са релевантни за парадигмите на някои съществителни от женски род (*жени* – *облачността*), са включени в описанието и ако са включени – дали са намерени процедури за еднозначно диференциране на конкретни и абстрактни съществителни.

г) Останалите трудове на доц. Коева, които отнасяме към разглежданата област (вж. 16.-III.1.5.; 34.-III.1.9.; 41.-III.1.9.; 65.-III.1.13.), – за структурата на **Българския национален корпус** и системата за търсене в него, за автоматичното отстраняване на граматична многозначност и автоматично определяне на вероятни термини в произволен текст, затвърждават впечатлението, че всяка добра работа в областта на компютърната лингвистика се базира на сериозна лингвистична разработка.

Участничката в конкурса е автор още на 28 научнопопулярни статии, на лекции за популяризиране на научни постижения и др.

Важно място в научноизследователската дейност на доц. Св. Коева заемат **научноприложните трудове**, които могат да се класифицират в три групи: речници, корпуси и компютърни програми за обработка на езика.

Сред **речниците** с най-голяма значимост е **Българският Wordnet** – лексикално-семантична мрежа от синонимни множества, свързани със семантични, морфо-семантични, словообразователни и екстралингвистични релации. Значението на **Wordnet** се обуславя от факта, че е “един от най-пълните лексикални ресурси (за сравнение литералите в **Българския Wordnet** са много повече от словника на стандартен правописен речник), а синонимните множества от различни езици са свързани посредством междуезикова релация на еквивалентност, чрез която се образува многоезиковата лексикално-семантична мрежа wordnet” (цитирам Св. Коева).

Българският ФреймНет е компютърен синтактичен речник, в който към момента са описани българските глаголи в рамките на модел,

изработен, а след това и усъвършенствуван от Св. Коева. Моделът съчетава връзката с езиково независими абстрактни семантични фреймове, формулирани на базата на английски, и представя “пълно и непротиворечиво (във възможните рамки) описание на езиково специфичната (задължителната) съчетаемост между лексикалните единици и техните обкръжения и съществуващите синтактични и лексикално-семантични ограничения при нея” (Св. Коева).

Граматичен речник на българския език, чийто единствен автор е Св. Коева, дава възможност всяка словоформа да се асоциира с прилежащата ѝ лема и съответните граматични характеристики или да се генерират всички словоформи на дадена дума.

Връзката между трите речника се представя в споменатата вече монография на Св. Коева **Българският ФреймНет 2010** (София, 2010) – стремежът е пълно описание на българския език на морфологично (за момента най-изчерпателно), семантично и синтактично равнище.

Сред **корпусите** ще спомена **Българския национален корпус**, както и аотираните корпуси с граматична и семантична анотация. Трябва да се има предвид, че доц. Коева е ръководител на екипите за създаване и аотиране на корпусите.

Що се отнася до **компютърните програми**, ще посоча, че Св. Коева е автор на лингвистичната част на множество програмни продукти като система за автоматична корекция на правописа *ItaEst – Така е!*, компютърен морфологичен речник на българския език, учебна база програма за въвеждане и провеждане на езикови упражнения и текстове, програма за автоматично определяне на единици в текста, програма за определяне на част на речта и граматични характеристики, програма за автоматичен морфологичен анализ, програма за автоматично приписване на основна форма и граматични характеристики и др.

Приложните разработки на доц. Св. Коева са многобройни, при това с безспорна значимост. Много учени могат да се похвалят със значими теоретични трудове, но не са много тези (като доц. Св. Коева), чиито приноси са и в областта на прякото приложение на научните постижения.

Св. Коева изключително активно представя научните си постижения на международни и национални форуми. Тя е отчела участие в 77 конгреси и конференции (66 след 2006 г.; 12 – непубликувани). В повечето случаи допускат до тези форуми е след анонимно рецензиране на предварително заявеното научно съобщение или доклад. Няма никакво съмнение, че тези многобройни участия са

доказателство за интереса на научната общност към нейните разработки. Наред с това те популяризират постиженията на българското езикознание.

Доказателство за високата оценка на учените по отношение на научните постижения на доц. Св. Коева са депозираните от нея 96 позовавания на нейни трудове в чужбина, 82 цитирания в национални издания и 22 – в дисертации. Всички знаем, че този списък не може да бъде пълен.

II. Доц. Св. Коева е доказан организатор и ръководител в науката и образованието. Скоро след хабилитацията ѝ тя е избрана за ръководител на Секцията по компютърна лингвистика в Института за български език при БАН (от 2000 г. до днес), в периода 2002-2003 г. е научен секретар на Института, а от 2008 г. негов зам.-директор. Член е на Общото събрание на БАН (от 2008 г.), на Научния съвет на ИБЕ (от 2003 г.), на Централната атестационна комисия на БАН (от 2010 г.), член и секретар на Специализирания научен съвет по славянско езикознание при ВАК (2007-2010 г.), член на редакционната колегия и зам.-главен редактор на списание *Български език*. Тя е член още на дванадесет международни и национални съвети, комисии, обществени организации и органи, по-значими от които са Corpus Linguistics Committee of the International Committee of Slavists и META-NET network of excellence. Член е и на множество международни програмни комитети.

Доц. Коева създава научния семинар на секцията по компютърна лингвистика, който за периода от 01.01.2000 г. до 31.07.2010 г. провежда 88 заседания с участието на известни български и чуждестранни учени, на млади асистенти, докторанти и студенти.

Само през последните десет години тя е ръководител на шест големи проекта, финансирани от външни за България източници, два от които – от Европейската комисия, на четири вътрешно финансирани проекта и на два многогодишни колективни проекта в Института за български език. Одобрението на множество проекти, особено на големите международни проекти, е сигурно доказателство, че идейните разработки, предлагани от Св. Коева, както и практическите резултати от тях притежават висока научна стойност и намират международно признание. Умението да се формулират новаторски идеи и да се организира изпълнението им от интердисциплинарни колективи изисква разнообразни качества: задълбочени научни познания, смели и сериозни научни предвиждания, умения да се работи в и с екип, способност да се възпитават последователи. Като имам предвид

постигнатото, нямам никакви съмнения, че Св. Коева притежава тези качества.

И може би най-значимото в научноорганизаторската ѝ дейност – тя е един от пионерите на създаването и утвърждаването на едно ново направление в езикознанието – компютърната лингвистика.

III. Въпреки че целият научнотворчески път на Св. Коева протича в институт на БАН, може да се каже, че тя никога не се е откъсвала от преподавателската катедра. От 1990 г. е хоноруван преподавател в Пловдивския университет, а от 1999 г. и в Софийския университет. На практика тя винаги е била смятана за нещатен (но не и маловажен) член на катедрата по български език. Водила е семинарни занятия по фонетика, лексикология и синтаксис на съвременния български език, а от 1999 г. чете лекционния курс по *Синтаксис на съвременния български език*. В Софийския университет чете лекционните курсове по *Увод в компютърната лингвистика* и *Съвременни синтактични теории* в рамките на магистърската програма “Компютърна лингвистика. Интернет технологии за хуманитаристи”. Що се отнася до последните два лекционни курса, трябва да се отбележи, че те засягат нови области на познание без традиция в българското образование.

Св. Коева е автор и съавтор на множество учебници, учебни помагала и други материали, подпомагащи преподавателската ѝ дейност, напр. *12 X 8 практически задачи по синтаксис* (Пловдив, 1999, в съавторство с П. Бъркалова), “Езикови ресурси и компютърни програми с приложение в лингвистичните изследвания” в *Приложение на информационните технологии в работата на филолога и при изграждането на езикови ресурси* (София, 2009, стр. 54-75), *Съвременни синтактични теории. Помагало по синтаксис* (Пловдив, 2001, съставител), *Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение* (София, 2006, съставител). В тези помагала са включени материали на най-изявените български университетски преподаватели по синтаксис. Тук трябва да се добавят и книгите ѝ *Синтаксис и пунктуация* (Пловдив, 1999) и *Практическа българска граматика* (София, 2001), които макар и предназначени за широк кръг читатели, се ползват предимно от студенти.

Към педагогическата дейност на доц. Св. Коева следва да се спомене участието ѝ в изпитни комисии по прием на студенти в двата университета, в комисии по защита на дипломни работи в Софийския университет, ръководството на множество успешно защитили дипломанти, шест от които продължават обучението си като докторанти (пет по компютърна лингвистика, един в чужбина), както и

същественият ѝ принос в подготовката на учебната програма на магистратурата “Компютърна лингвистика. Интернет технологии за хуманитаристи”. Св. Коева е била научен консултант на двама специализанти – докторанти в чужбина, и на двама успешно защитили докторанти у нас. В момента е ръководител на четирима докторанти по компютърна лингвистика към Института за български език.

В рамките на международни програми или по персонални покани Св. Коева е изнесла 21 лекции в чуждестранни университети или институти.

Доц. д-р Светла Коева е отлично подготвен учен, но тя е и великолепен лектор, умеещ да представи в достъпен вид сложната материя, която преподава.

IV. В заключение искам да изразя надеждата, че тази макар и бегла характеристика научната дейност на доцент Светла Коева, доктор по филология, представила солидна научна продукция, вкл. и трудове, които могат да се приемат за хабилитационни, ще демонстрира дълбокото ми убеждение, че тя е сериозен учен, който прецизно познава постиженията в изследваните от нея области, учен с оригинални идеи и хрумвания, успяващ в голяма степен да ги реализира. Като имам предвид още нейната организаторска и преподавателска дейност, си позволявам да препоръчам на членовете на почитаемото жури да препоръча на Научния съвет на Института за български език при БАН да ѝ присъди научното звание **професор**.

Пловдив, 31.01.2011 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. д.ф.н. Ив. Куцаров)